

I tru se yu save enjoem tumas taem we yu stap lanem plante samting long intanet, o taem we yu stap mekem koneksen wetem ol narafala pipol, o taem we yu stap serem ol samting wetem olgeta, be maet i gat samfala taem tu we yu luksave se intanet i save gat sam denja long hem.

Ol kaen denja we yu save fesem long intanet oli olsem: oli rao nogud long yu, oli hambag long yu olsem oli stap aftarem yu, oli talem nogud yu, oli sanem ol toktok mo ol pija we oli no stret i kam long yu, oli traem fosem yu blong serem sam infomesen o sam foto blong yu we yu no harem se i stret blong yu sanem i go long olgeta, oli save enkarajem yu blong mekem sam samting we oli gat vaelens o denja insaed, o we oli angensem loa.

Yu save tekem sam aksen

Sipos yu fesem sam nogud situesen long intanet, we i mekem yu harem se yu no glad, o yu fraet, o yu wari tumas, i gat ol samting we yu save mekem blong protektem yu wan:

1. Stop blong folem o toktok wetem samfala pipol, mo tekem wan spel long intanet.
2. No rispon long olgeta we oli askem blong kam fren wetem yu long intanet sipos yu no save se olgeta oli hu – mekemsua se yu savegud se huia stret olgeta we yu mekem olgeta oli kam 'fren' wetem yu.
3. Sipos i gat wan long intanet we yu nomo wantem involv wetem, i gud yu nomo folem ol toktok blong hem, mo yu tekemaot hem se i nomo wan intanet fren blong yu, o yu save blokem hem. No fogetem se yu gat raet blong disaed blong no konek o no storian wetem wan narafala man or woman long intanet sipos yu no wantem.
4. Sipos i gat sam toktok we wan narafala man i putum long profael blong yu o sipos oli sanem sam toktok o teks i kam long yu we yu no glad long hem, i gud blong yu dilitim wantaem nomo.
5. Mekem ripot long eni samting we i mekem yu harem nogud o i mekem yu harem se yu no sef. Sipos yu luk sam samting we yu luksave se i no stret, i gud blong yu talemaot long olgeta ona blong websaet o pej blong intanet we yu stap yusum o lukluk long hem. Blong kasem moa infomesen long olsem wanem blong mekem ripot long saed blong ol pipol, ol grup, ol toktok mo ol post long Fesbuk, yu save go long Ples blong [Kasem Sapot](#). Maet yu intres tu blong ridim sam rul long saed blong wanem we olgeta blong Fesbuk oli alaoem mo wanem we oli no alaoem, olsem ol [Stret Standad](#) blong folem long Fesbuk.
6. Yu no postem ol praevet infomesen blong yu, from se maet plante narafala pipol oli save lukluk long hem. Hemia hem i inkludum adres blong ples we yu slip long hem, nem blong skul blong yu, ol ditel blong famli blong yu, namba blong akaon blong yu long bang, mo ol paswod we yu stap yusum.
7. Askem wan narafala man we yu trastem blong hem i givim advaes mo sapot long yu. Hemia, maet hem i wan mama o papa, wan brata o sista, wan tija, wan lida blong joj o komuniti blong yu, o wan fren nomo.
8. Sipos i olsem wan imejensi, mo yu nidim sapot kwiktaem, yu mas kontaktem wan oganaesesen we i save givim sapot we i stap klosap long yu, o yu go stret long ol ofis blong gavman.

Blong kasem [moa infomesen](#), maet ol narafala risos ya oli save givhan long yu: [netsafe.org: Advice for Young People](https://www.netsafe.org)

